

ПІДГОТОВКА СПОРТИВНОГО РЕЗЕРВУ В УКРАЇНІ У 2011–2012 РР.

Наталія ТИХОНОВА, Анастасія БОНДАР

Харківська державна академія фізичної культури

Анотація. В Україні підготовку спортивного резерву здійснюють різні суб'єкти фізичної культури, у тому числі дитячо-юнацькі спортивні школи. Так, у державі функціонує 1664 дитячо-юнацькі спортивні школи, у яких культивується 40 літніх олімпійських, 12 зимових олімпійських та 47 неолімпійських видів спорту. 2012 року спортивні школи підготували 3451 члена збірних команд, а 35 шкіл вищої спортивної майстерності налічують 1939 членів збірної команди України. Упродовж 2012 року у спортивних школах України підготовлено 1109 майстрів спорту України, 131 майстер спорту України міжнародного класу, у школах вищої спортивної майстерності – 252 майстри спорту, 73 майстри спорту міжнародного класу, 15 заслужених майстрів спорту.

Ключові слова: спорт, дитячий, юнацький, резервний, олімпійський, не олімпійський.

Постановка проблеми. Питання підготовки спортивного резерву є актуальними в будь-якій країні світу на всіх етапах розвитку суспільства з моменту появи спорту вищих досягнень і формування системи спортивних змагань до сьогодення. Учені та практики всього світу постійно здійснюють пошук оптимальних шляхів удосконалення системи підготовки спортивного резерву, головна мета якої – поповнення національних збірних команд, підвищення спортивних досягнень, завоювання провідних позицій на міжнародній спортивній арені. Виникає потреба у детальному вивченні всіх складових системи багаторічної підготовки спортсменів. Розуміння цього визначило напрями досліджень, які впродовж останніх десятиліть проводяться у сфері дитячо-юнацького та резервного спорту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано згідно тематичним планом науково-дослідної роботи Харківської державної академії фізичної культури на 2013–2015 рр. за темою «Удосконалення спортивної підготовки спортсменів у спортивно-технічних і прикладних видах спорту».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує низка наукових робіт, присвячених питанням побудови оптимальної структури процесу багаторічного вдосконалення спортсменів (Ц. Желязков, 1981; В. Лещенко, 1997; В. Платонов, 1997, 2004; Л. Матвеев, 1999, 2001), організації системи підготовки спортивного резерву (О. Вареник, 2007; Т. Кравченко, 2009; С. Левадня, 2008, 2009; В. Платонов, К. Сахновський, 2002; І. Приходько, 2008, 2009). Велику увагу приділено питанням спортивного відбору спортсменів на початкових етапах та у процесі багаторічного вдосконалення (В. Волков, 1983, 2002; В. Філін, 1983; О. Шинкарук, 2011). У наукових працях і публікаціях сучасних учених розкрито велику роль спорту у формуванні фізичної культури особистості, науково обґрунтовано засадничі положення дитячо-юнацького спорту та системи підготовки спортивних резервів в Україні та інших країнах світу.

Мета дослідження – вивчення стану підготовки спортивного резерву в Україні у 2011–2012 рр.

Методи та організація дослідження. Під час дослідження застосовувався комплекс загальнонаукових методів, серед яких аналіз літературних джерел і документів, методи системного аналізу, методи математичної обробки даних. У роботі подано результати аналізу основних нормативно-правових актів, що регламентують фізкультурно-оздоровчу та спортивну роботу в позашкільних закладах спортивної спрямованості, статистичні звіти органів управління з фізичної культури та спорту, органів управління освіти й науки, документи планування та звітності фізкультурно-спортивних організацій різної форми власності.

Виклад основного матеріалу з аналізом отриманих наукових результатів. Дитячо-юнацький спорт має велике соціальне значення для нашої держави, бо, з одного боку, виконує такі важливі функції, як забезпечення активного способу життя дітей та молоді, підвищення їхньої рухової активності, зміцнення здоров'я, а з другого боку, сприяє залученню дітей до

занять певним видом спорту для здійснення їх подальшої спортивної спеціалізації та переходу до спорту вищих досягнень [6].

Сьогодні в Україні функціонує система дитячо-юнацького спорту, яка містить такі установи й організації фізкультурно-спортивної спрямованості: спортивні клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю, школи вищої спортивної майстерності, центри олімпійської підготовки та інші, що визначено ст. 9–13 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (1994) [1]. Також розвиток окремих видів спорту на території України забезпечують такі громадські організації та об'єднання: федерації з видів спорту, фізкультурно-спортивні товариства «Динамо», «Колос», «Спартак», «Україна» та відомства, Товариство сприяння оборони України (ТСОУ) – правонаступник Добровільного товариства сприяння армії, авіації і флоту (ДТСААФ), центри фізичного виховання та здоров'я населення «Спорт для всіх» [5].

В Україні станом на початок 2013 р. налічувалися 1664 дитячо-юнацькі спортивні школи (далі – спортивні школи), в яких до систематичних занять з обраного виду спорту залучено 601993 що становить 10,8% від загальної кількості населення віком від 6 до 18 років (у 2011 р. – 605502 особи, або 10,6%). Лідерами, за цим показником, серед областей України є Харківська область з контингентом спортсменів у спортивних школах 48845 вихованців, що дорівнює 16,7% (у 2011 р. – 49187 осіб, або 16,4%), Чернігівська область – 16154 вихованці, що становить 13,2% (у 2011 р. – 15848 осіб, або 12,5%), Сумська область – 16896, що дорівнює 13,0% (у 2011 р. – 16209 осіб, або 12,0%). Найнижчий показник залучення дітей і молоді до заняття спортом мали Волинська (7,4%), Львівська (8,2%), Закарпатська (8,3%), Черкаська (8,5%), Житомирська (8,5%) області.

Як свідчить дослідження, вибір дитиною спортивної секції, передусім, зумовлений особистими інтересами та уподобаннями дитини, популярністю того чи іншого виду спорту та його доступністю. У нашій державі, як і в усьому світі, тривалий час, діти охоче обирали олімпійські види спорту, тому що цей вибір гарантував участь у масштабних змаганнях, основними з яких були Олімпійські ігри. Однак на сьогодні, дедалі більшої популярності серед дітей та підлітків набувають види спорту, що не належать до олімпійської програми. Отже, можна зазначити, що в державі розвивається олімпійський та неолімпійський спорт.

У спортивних школах України розвиваються 40 літніх (табл.1) та 12 зимових (табл.2) олімпійських видів спорту.

Таблиця 1

Олімпійські види спорту

Ігрові види спорту	Єдиноборства	Циклічні види спорту	Складно-координаційні види спорту
бадмінтон	бокс	велоспорт – ВМХ	стрибки на батуті
баскетбол	боротьба вільна	велоспорт – МТБ	стрибки у воду
бейсбол	боротьба греко-римська	велоспорт – трек	стрільба стендова
водне поло	дзюдо	велоспорт – шосе	стрільба з лука
волейбол	важка атлетика	легка атлетика	стрільба кульова
волейбол пляжний	тхеквондо ВТФ	плавання	плавання синхронне
гандбол	фехтування	веслувальний слалом	вітрильний спорт
софтбол		веслування на б/к	гімнастика спортивна
теніс		веслування академічне	гімнастика художня
теніс настільний		сучасне п'ятиборство	кінний спорт
футбол		триатлон	
хокей на траві			

Таблиця 2

Зимові олімпійські види спорту

біатлон	сноуборд
гірськолижний спорт	стрибки на лижах із трампліна
ковзанярський спорт	фігурне катання на ковзанах
лижне двоборство	фрістайл
лижні перегони	хокей з шайбою
санний спорт	шорт-трек

Кількість вихованців, які займаються олімпійськими видами спорту, становить 531167 осіб, у тому числі зимовими олімпійськими видами спорту – 13575 осіб. 2011 року олімпійськими видами спорту займалися 535899 осіб, у тому числі зимовими видами – 13584 особи. Поряд з олімпійськими видами спорту у спортивних школах функціонують відділення та секції з 47 неолімпійських видів спорту (табл. 3).

Таблиця 3

Неолімпійські види спорту

айкідо	го	спортивний туризм
акробатичний рок-н-рол	городковий спорт	спортивні танці
альпінізм	джиу-джитсу	сумо
американський футбол	карате	таеквондо ІТФ
армспорт	кікбоксинг	тайландський бокс Муей Тай
більярдний спорт	панкратіон	український рукопаш «Спас»
бодібілдинг	пауерліфтинг	універсальний бій
бойове самбо	пейнтбол	ушу-Гунфу
боротьба Кураш	пляжний футбол	фітнес
боротьба на поясах	поліатлон	фріфайт
боротьба на поясах Алиш	регбі	футзал
боротьба самбо	рукопашний бій	хортинг
веслування на човнах «Дракон»	скелелазіння	черлідінг
воднолижний спорт	спортивна аеробіка	шахи
гирьовий спорт	спортивна акробатика	шашки
гімнастика естетична	спортивне орієнтування	

Кількість вихованців, які займаються неолімпійськими видами спорту, сьогодні становить 62789 осіб. 2011 року неолімпійськими видами спорту займалися 61696 осіб. Крім того, 1675 дітей в Україні займаються спортивно-технічними і прикладними видами спорту (табл. 4).

Таблиця 4

Спортивно-технічні і прикладні види спорту

авіамодельний спорт	морські багатоборства
автомобільний спорт	мотоциклетний спорт
автомодельний спорт	підводний спорт
військово-спортивні багатоборства	Радіоспорт
водно-моторний спорт	ракетомодельний спорт
картинг	судномодельний спорт

Для порівняння у 2011 р. технічними видами спорту займалися 1559 дітей та підлітків, що на 116 осіб менше, ніж показники 2012 р. Наведене вище свідчить про те, що поступово зростає популярність неолімпійських і технічних видів спорту. Так, кількість вихованців, які займалися олімпійськими видами спорту у 2012 р., зменшилася на 4732 особи, а загальна кількість вихованців, які займалися неолімпійськими та спортивно-технічними і прикладними видами спорту, зросла на 1209 осіб.

Аналіз статистичних звітів Міністерства молоді та спорту України за 2012 р. щодо розвитку видів спорту показав, що найбільшою популярністю в олімпійських видах спорту серед дітей користуються ігрові види спорту (футбол і волейбол), (200 та 70 тис. спортсменів відповідно) та легка атлетика, де кількість спортсменів становила близько 60 тис. дітей. Найменш популярним олімпійським видом спорту, як показало дослідження, є стрільба стендова, до якої залучено всього 300 дітей. У неолімпійських видах спорту лідирують за популярністю кікбоксинг і карате. Також серед сучасних дітей України стають популярними парашутний спорт, автомобільний спорт і картинг [2].

Одним з основних напрямів діяльності дитячо-юнацьких спортивних шкіл, як зазначено в Положенні про дитячо-юнацьку спортивну школу, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 р. № 993, є підготовка спортивного резерву [4]. Так, сьогодні до складу збірних команд України належать 3451 вихованець дитячо-юнацьких спортивних шкіл України. Найвищі показники за кількістю спортсменів, що впродовж 2012 р. зараховано до складу збірних команд України з різних видів спорту, мають спортивні школи м. Києва (660 вихованців), Донецької області (255 вихованців), Одеської області (223 вихованці), Харківської області (211 вихованців). Підготовку спортсменів у спортивних школах здійснюють 22660 тренерів-викладачів, з яких 13770 – штатні працівники [2].

У 27 регіонах України (включаючи м. Севастополь та м. Київ) функціонує 35 шкіл вищої спортивної майстерності (ШВСМ), в яких займаються близько 5661 спортсмен постійного і 4321 – змінного складу. Серед спортсменів постійного складу (ШВСМ) 147 заслужених майстрів спорту, 669 майстрів спорту міжнародного класу, 1967 майстрів спорту, 1939 з яких належать до складу збірних команд України (рис. 1). Лідерами за показником підготовки членів збірних команд країни 2012 року є такі регіони: м. Київ (300 спортсменів), Харківська область (168) і Донецька область (164). Їх підготовку здійснювали 936 тренерів-викладачів, з яких 483 штатних тренери, переважна більшість яких мають вищу та першу кваліфікаційну категорії (462 тренери).

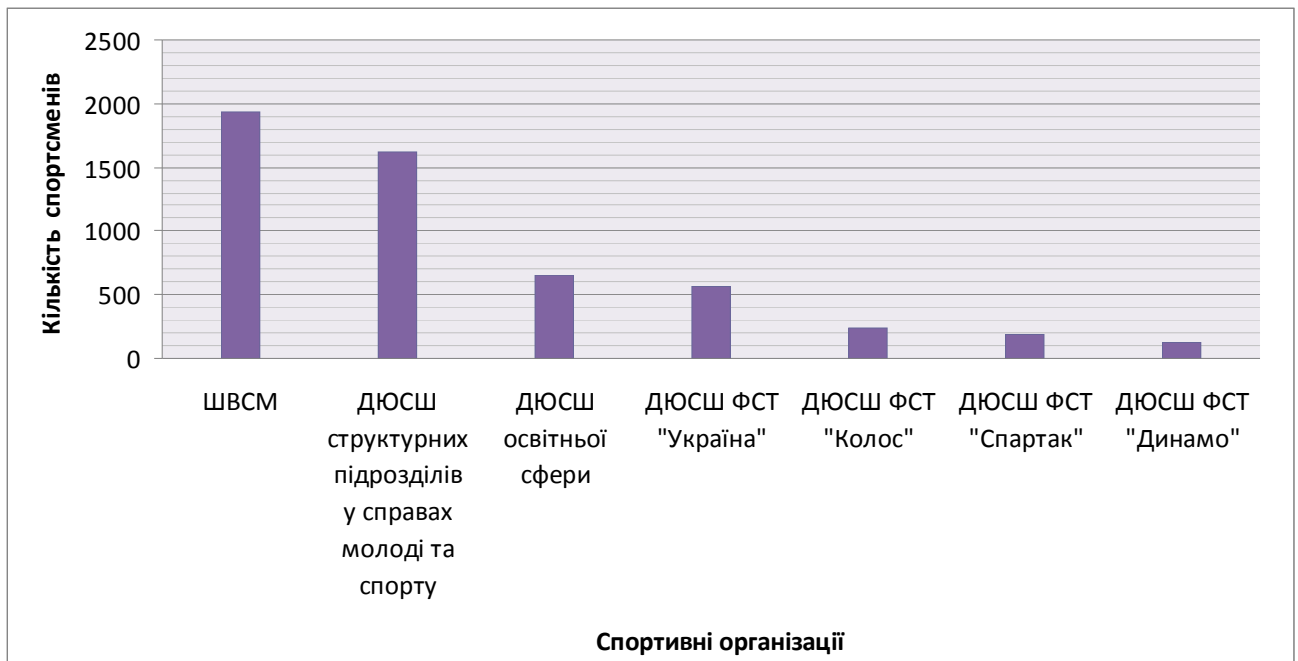

Рис. 1. Кількість спортсменів, підготовлених у закладах фізичної культури і спорту України, які впродовж 2012 року зараховані до складу збірної команди України

У групах початкової підготовки спортивних шкіл різними видами спорту займалися 395562 вихованці, у групах попередньої базової підготовки 191182 вихованці, що майже вдвічі менше, ніж у групах початкової підготовки. На етапі спеціалізованої базової підготовки за-

ймалися 13049 осіб, на етапі підготовки до вищих досягнень – 2140 осіб. Протягом 2012 р. у спортивних школах України підготовлено 1109 майстрів спорту України, що порівняно з 2011 р. більше на 155 осіб; 131 майстер спорту України міжнародного класу, що порівняно з 2011 р. менше на 1 особу. Школами вищої спортивної майстерності за 2012 р. підготовлено 252 майстри спорту, 73 майстри спорту міжнародного класу, 15 заслужених майстрів спорту. Якщо розглянути кількісні показники підготовки спортсменів високого класу у розрізі фізкультурно-спортивних товариств і відомств, побачимо, що найбільшу кількість майстрів спорту України підготовлено у спортивних школах, що підпорядковані структурним підрозділам у справах молоді та спорту (рис. 2).

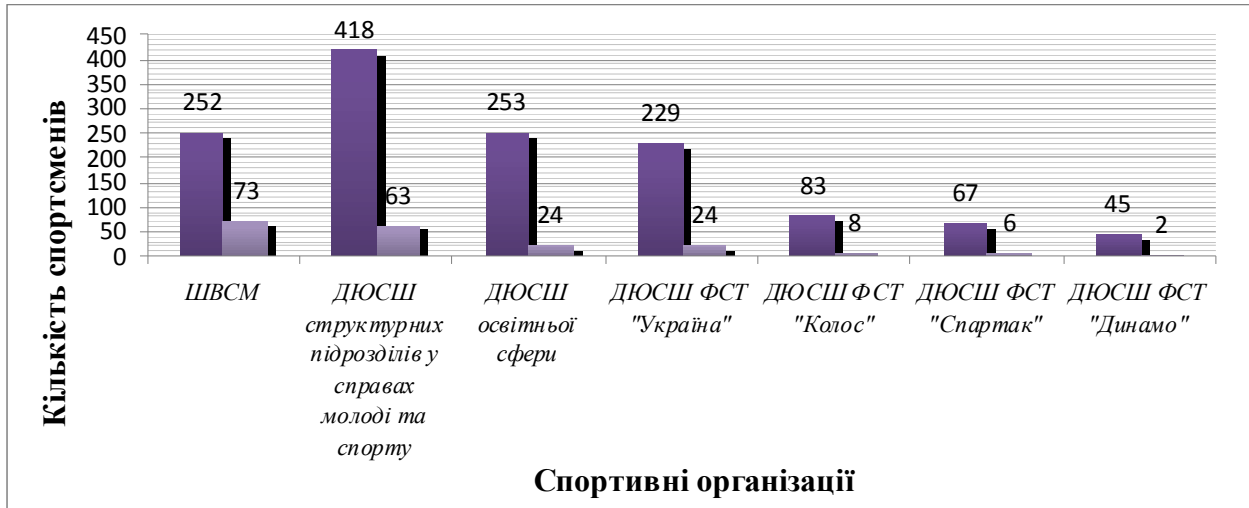

Рис. 2. Кількість майстрів спорту, майстрів спорту міжнародного класу, підготовлених в закладах фізичної культури і спорту України у 2012 р.

Під час проведеного аналізу нормативно-правової бази у сфері дитячо-юнацького та резервного спорту, статистичних звітів, літературних джерел та документів було виявлено умови, що повинні сприяти підготовці спортивного резерву:

1. Збільшення кількості дітей і молоді, що займаються в закладах фізичної культури та спорту. Не зважаючи на те, що це одна з ключових умов у підготовці спортивного резерву, останнім часом спостерігається тенденція не до збільшення, а до зменшення кількості спортсменів у спортивних школах. Так, станом на 01.01.2013 р. до систематичних занять у спортивних школах було залучено 601900 дітей і підлітків шкільного віку, що своєю чергою, свідчить про те, що їх кількість за три роки зменшилася на 23800 осіб [2].

2. Розширення мережі закладів фізичної культури і спорту, зокрема дитячо-юнацьких спортивних шкіл. За цими показниками також спостерігається значне скорочення мережі спортивних шкіл, лише за два роки у країні кількість спортивних шкіл зменшилася на 27 одиниць і становить 1475 одиниць [2].

3. Кваліфікаційний рівень тренерсько-викладацького складу, їх мотивація до роботи. Загальна кількість працівників спортивних шкіл України – 37696 осіб, у тому числі 22660 тренерів-викладачів, з яких 13770 – штатні працівники. За три роки відбулося скорочення кількості тренерів-викладачів на 116 осіб [2]. Станом на 01.01.2013 р. в Україні без фахової освіти працюють майже 20% штатних тренерів-викладачів і майже третина тренерів-викладачів не мають відповідної категорії. Щодо матеріальної вмотивованості тренерів, зазначимо, що середньомісячна заробітна плата тренера-викладача дорівнює майже 2 тис. грн, що не стимулює їх до ефективної роботи.

4. Пошук додаткових джерел фінансування дитячо-юнацького спорту. Загальне державне фінансування дитячо-юнацьких спортивних шкіл у 2012 року становило 1,39 млрд грн (у 2009 р. – 0,94 млрд. грн.). Витрати на заробітну плату працівників дорівнюють 76.6% від цієї суми і лише 23,4% становить витрати на навчально-спортивну роботу, придбання спортивно-

го обладнання і інвентарю, оренду спортивних споруд та інші. Фінансування шкіл вищої спортивної майстерності 2012 року дорівнювало 128328,6 тис. грн [2,5]. Отже, власникам, засновникам, керівникам спортивних закладів слід розширювати фінансові можливості за рахунок надходжень з місцевих бюджетів, спонсорської діяльності, благодійних внесків та власної підприємницької діяльності.

5. Матеріально-технічне забезпечення дитячо-юнацького спорту. На сьогодні з бюджетів дитячо-юнацьких спортивних шкіл на придбання спортивного обладнання та інвентарю, виділяється менше ніж 2% видатків. Із розрахунку на одного вихованця витрати складають 36 грн на рік [2]. Це призвело до зношеності спортивного обладнання та інвентарю практично у всіх спортивних школах України.

Тож, як свідчить проведене дослідження, у більшості державних закладів фізичної культури і спорту, зокрема дитячо-юнацьких спортивних школах, на сьогодні не створено належних умов для ефективної підготовки спортивного резерву, саме тому з кожним роком знижуються показники спортивних досягнень серед юних спортсменів нашої держави. Керівництву дитячих закладів, тренерам, самим спортсменам, слід шукати шляхи вирішення наявних проблем за рахунок нових джерел фінансування та використання інноваційних технологій у процесі вдосконалення системи підготовки спортивного резерву.

Висновки:

1. Нині в нашій державі існує мережа закладів та організацій фізичної культури і спорту, які забезпечують розвиток дитячо-юнацького та резервного спорту в Україні. До них належать спортивні клуби; дитячо-юнацькі спортивні школи; спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю; школи вищої спортивної майстерності; центри олімпійської підготовки; фізкультурно-спортивні товариства; федерації з видів спорту; Товариство сприяння оборони України (ТСОУ) – правонаступник Добровільного товариства сприяння армії, авіації і флоту (ДТСААФ), центри фізичного виховання та здоров'я населення «Спорт для всіх».

2. У нашій країні розвивається олімпійський та неолімпійський спорт. Так, у вітчизняних дитячо-юнацьких спортивних школах культивується 40 літніх олімпійських, 12 зимових олімпійських, та 47 неолімпійських у тому числі спортивно-технічних та прикладних, видів спорту. Упродовж 2011–2012 рр. спостерігалася тенденція до збільшення кількості дітей та молоді, що обирають заняття неолімпійськими, спортивно-технічними і прикладними видами спорту, цей показник збільшився за рік на 1209 осіб, а ось кількість вихованців, які займаються олімпійськими видами спорту 2012 року зменшилася на 4732 особи.

3. В Україні функціонує 1664 дитячо-юнацькі спортивні школи та 35 шкіл вищої спортивної майстерності, які здійснюють підготовку спортивного резерву до складу збірної команди країни серед своїх вихованців. Сьогодні цей показник у спортивних школах – 3451 вихованець, у школах вищої спортивної майстерності – 1939 спортсменів. Найбільшу кількість майстрів спорту України готують спортивні школи структурних підрозділів у справах молоді та спорту – 418, далі спортивні школи освітньої сфери – 253 та школи вищої спортивної майстерності – 252. За кількістю спортсменів, що впродовж 2012 р. були зараховані до складу збірної команди України, найвищий показник у шкіл вищої спортивної майстерності – 1939 спортсменів, спортивних шкіл структурних підрозділів у справах молоді та спорту – 1622, спортивних шкіл освітньої сфери – 658.

Перспективи подальших пошуків. Більш детального вивчення потребує питання підготовки спортивного резерву та формування збірних команд з неолімпійських видів спорту на базі недержавних спортивних установ та організацій.

Список літератури

1. Про фізичну культуру і спорт Закон України : станом на 19 квітня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – К., 2011. – № 42 – С. 435.

2. Звіт Міністерства молоді та спорту України за 2011, 2012 роки : [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства молоді та спорту України. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/sport/control/>

3. Мічуда Ю. П. Нормативно-правове забезпечення олімпійської підготовки в Україні : проблеми та шляхи вдосконалення / Ю. П. Мічуда // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту : [зб. наук. пр.] – К., 2004. – №1. – С.10 – 16.

4. Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу / Постановою Кабінету Міністрів України від 5 лист. 2008 р. № 993 // Офіційний вісник України. – 2008. – №88. – С. 2954.

5. Платонов В. Н. Концептуальні положення розвитку юношеского спорту в Україні / В. Н. Платонов, К. П. Сахновський // Молодець – наука – олімпізм : матеріали II Міжнарод. форуму. – М., 2002. – С. 173-176.

6. Приходько І. І. Система підготовки спортивного резерву в Україні / І. І. Приходько, С. А. Левадня, Т. А. Кравченко // Сучасні технології у сфері фізичного виховання, спорту та валеології : зб. наук. праць за матеріалами III Міжнар. (Інтернет) наук.-практ. конф. – Х., 2009. – С. 90-96.

ПОДГОТОВКА СПОРТИВНОГО РЕЗЕРВА В УКРАЇНІ В 2011-2012

Наталія ТИХОНОВА, Анастасія БОНДАРЬ

Харьковская государственная академия физической культуры

Аннотация. В Украине подготовку спортивного резерва осуществляют различные субъекты физической культуры, в том числе детско-юношеские спортивные школы. Так, в государстве функционирует 1664 детско-юношеские спортивные школы, в которых культивируется 40 летних олимпийских, 12 зимних олимпийских и 47 неолимпийских видов спорта. В 2012 г. спортивные школы подготовили 3451 члена сборных команд, а 35 школ высшего спортивного мастерства насчитывают 1939 членов сборной команды Украины. В течение 2012 г. в спортивных школах Украины подготовлены 1109 мастеров спорта Украины, 131 мастер спорта Украины международного класса, в школах высшего спортивного мастерства – 252 мастера спорта, 73 мастера спорта международного класса, 15 заслуженных мастеров спорта.

Ключевые слова: детско-юношеский спорт, резервный спорт, олимпийский спорт, неолимпийский спорт, мастер спорта, мастер спорта международного класса, член сборной команды.

SPORTS RESERVES TRAINING IN UKRAINE DURING 2011 – 2012

Natalia TIKHONOVA, Anastasiia BONDAR

Kharkov State Academia of Physical Century

Abstract. In Ukraine sport training of reserves is executed by different physical culture agencies, including junior sport schools. All in all, there are 1664 junior sport schools, which are developing 40 summer Olympic, 12 winter Olympic and 47 non-Olympic sports. 3451 members of united team sport schools were prepared in 2012. There are 1939 Ukrainian team members in 35 high sport schools. During 2012 about 1109 Ukrainian world-class athletes and 131 Ukrainian sport masters were trained. In high sport schools were trained 252 masters of sport, 73 world-class athletes and 15 distinguished sport masters.

Key words: junior sport, sports reserve, Olympic sport, non-Olympic sport, master of sport, world-class athlete, member of national team.